

Evaluating educational programs of Education channel in Persian literature course

Zahra Rashidizadeh	M.A., Educational Technology Dept., Kharazmi University, Tehran, Iran
Yousef Mahdavi Nasab*	Assistant Professor, Educational Technology Dept., Kharazmi University, Tehran, Iran,
Nasrin Mohammadhasani	Assistant Professor, Educational Technology Dept., Kharazmi University, Tehran, Iran
Kiumars Taghipour	Assistant Professor, Educational Technology Dept., Kharazmi University, Tehran, Iran

Abstract

Due to the epidemic of the Covid-19 disease, non-attendance teaching replaced face-to-face teaching for a while. However, access to online education was not possible for everyone. Here, educational television played a role in solving these inequalities. Therefore, the aim of the current research is to evaluate the television programs of the educational network in order to determine the state of these programs in terms of Instructional design. The statistical population of the research is the educational programs of the TV Education Network for the third grade of elementary school in Farsi in the second half of 2019-2020, which includes 16 hours. In this research, the whole community was evaluated. The tool used is a researcher-made checklist. A sample T-Tech was used to analyze the data, and Friedman's test was used to determine the rating of compliance with the principles of Instructional design in TV programs of the Education Network in Farsi. The obtained results are: principles of Instructional design (desired), content (desired), technical dimension (desired), teaching plan (desired). Among the components of the teaching plan, the components of attracting and maintaining attention, expressing the goal, visual-auditory presentation, and reflection/thinking were in an average state, and the component of summarizing the presented materials was in an unfavorable state. Also, the results of Friedman's ranking showed that the technical dimension, the content dimension and the teaching plan dimension were observed more in the Persian lesson in television programs. From the aspect of the teaching plan, the components of attracting and maintaining attention, expressing the goal, visual-auditory presentation, reflection/thinking and summarizing the material needed more attention

Keywords: Evaluation, Educational TV, Instructional design, tv programs.

* Corresponding Author: yousef.m@khu.ac.ir

How to Cite: Rasisdi Zadeh, Z., Mahdavi Nasab, Y., Mohammadhasani, N., & Taghipour, K. (2022). Evaluating educational programs of Education channel in Persian literature course. *Educational Technologies in Learning*, 5(15), 39-55. doi: 10.22054/jti.2023.72231.1363

ارزشیابی برنامه‌های تلویزیونی تدریس درس فارسی شبکه آموزش

زهرا رشیدی زاده | کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

یوسف مهدوی نسب* | استادیار گروه آموزشی تکنولوژی آموزشی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

نسرین محمدحسینی | استادیار گروه آموزشی تکنولوژی آموزشی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

کیومرث تقی پور | استادیار گروه آموزشی تکنولوژی آموزشی، دانشگاه تبریز، ایران

چکیده

با توجه به همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ آموزش غیرحضوری برای مدتی جایگزین آموزش حضوری شد. با این حال دسترسی به آموزش آنلاین برای همه امکان‌پذیر نبود و تلویزیون آموزشی در رفع این نابرابری‌ها نقش آفرینی کرد. از این رو هدف پژوهش حاضر ارزشیابی طراحی آموزشی برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش بوده است. جامعه آماری پژوهش، برنامه‌های آموزشی شبکه آموزش تلویزیون برای پایه سوم ابتدایی در درس فارسی در نیم سال دوم ۱۳۹۹-۱۴۰۰ که شامل ۱۶ ساعت بوده است. در این پژوهش جامعه به صورت تمام شمار ارزشیابی شد. ابزار مورداستفاده چک‌لیست محقق ساخته بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تی تک نمونه‌ای استفاده شد و برای تعیین رتبه‌بندی میزان رعایت اصول طراحی آموزشی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی از آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج به دست آمده عبارت‌اند از: اصول طراحی آموزشی (مطلوب)، محتوا (مطلوب)، بعد فنی (مطلوب)، طرح تدریس (مطلوب). از بین مؤلفه‌های طرح تدریس، مؤلفه‌های جلب و حفظ توجه، بیان هدف، ارائه دیداری-شنیداری و تأمل / تفکر در وضعیت متوسط و مؤلفه جمع‌بندی مطالب ارائه شده در وضعیت نامطلوب قرار داشتند. همچنین نتایج حاصل از رتبه‌بندی فریدمن نشان داد که به ترتیب بعد فنی، بعد محتوا و بعد طرح تدریس در برنامه‌های تلویزیونی در درس فارسی بیشتر رعایت شده‌اند. از بعد طرح تدریس، مؤلفه‌های جلب و حفظ توجه، بیان هدف، ارائه دیداری-شنیداری، تأمل / تفکر و جمع‌بندی مطالب نیاز به توجه بیشتری داشتند.

کلیدواژه‌ها: ارزشیابی، برنامه‌های تلویزیونی، تلویزیون آموزشی، طراحی آموزشی

مقدمه

همه‌گیری کووید ۱۹ باعث تعطیلی مدارس و روی آوردن دانشگاه‌ها و مدارس به آموزش مجازی شد. در ایران نیز بعد از تعطیلی آموزش حضوری، ناگزیر مدارس و دانشگاه‌ها به آموزش مجازی روی آوردند. با وجود بهره‌گیری گسترده از آموزش مجازی در مدارس این زمینه با مسائل مختلفی روبرو بوده است. طبق مطالعه اخیر موسسه آمار یونسکو حدود ۵۰٪ از دانش‌آموزان که توسط بیماری همه‌گیر از آموزش حضوری محروم شده‌اند، به کامپیوتر در خانه دسترسی ندارند. حدود ۷۰۶ میلیون دانش‌آموز فاقد دسترسی به اینترنت هستند و ۵۶ میلیون نفر در مناطقی زندگی می‌کنند که تحت پوشش شبکه‌های تلفن همراه نیستند (UNESCO, 2022). بسیاری از کشورها مجبور شدند برای حل این مشکل و جلوگیری از متوقف شدن آموزش راه‌حل‌های مؤثرتری پیدا کنند و ثابت شده است که تلویزیون و رادیو در شرایطی که امکان یادگیری آنلاین وجود ندارد، گزینه مناسبی هستند و باعث پر کردن شکاف دیجیتالی در بخش آموزش و پرورش می‌شود (UNESCO, 2022)، از این رو در طول همه‌گیری کرونا تلویزیون آموزشی در برخی کشورها مورد توجه قرار گرفت (González et al., 2022؛ Sahin, 2022).

Linbarger و همکاران (2017) بیان می‌کنند برنامه‌های تلویزیونی دارای مجموعه‌ای از راهبردهای آموزشی خاص هستند که از فرایندهای ذهنی یادگیری کودکان پشتیبانی می‌کنند. این راهبردها مزایای زیادی دارند از جمله: جلب توجه مخاطب، آگاه‌سازی از نکات کلیدی، ارائه محتوای واقعی، راهنمای مخاطب، مشارکت بیننده و ارائه بازخورد (Gagne, 1970؛ Linbarger & Piotrosky, 2010؛ Piotrosky, 2010؛ Linbarger, 2015). در ایران برنامه تلویزیون آموزشی برای اولین بار در سال ۱۳۳۹ توسط اداره کل تعلیمات متوسطه وزارت آموزش و پرورش (فرهنگ سابق) با همکاری هیئت عمرانی بین‌المللی آمریکا در ایران برای کمک به دانش‌آموزانی که در فیزیک سال سوم متوسطه تجدید شده بودند اجرا شد. پخش برنامه‌های آموزشی این فرستنده که متعلق به وزارت آموزش و پرورش بود از سال ۱۳۴۲ برای حل مشکلات آموزش و پرورش شروع شد اما به دلیل نارسایی‌ها و عدم امکانات پخش این برنامه‌ها پایان یافت. در مهرماه سال ۱۳۵۲ تلویزیون آموزشی از وزارت آموزش و پرورش جدا شد و به سازمان رادیو و تلویزیون ملی پیوست و رادیو و تلویزیون آموزشی نامیده شد. در این زمان فعالیت‌های تلویزیون آموزشی محدود شد و در

خدمت آموزش رسمی درآمد و پس از آن وزارت آموزش پرورش برای تهیه دروس تلویزیونی با این سازمان همکاری کرد. در سال‌های پس از انقلاب تلویزیون ملی با تغییر نام خود به سیمای جمهوری اسلامی ایران برنامه‌های خود را در قالب دو شبکه ادامه داد (رضوی، ۱۳۸۸) و در دوران جنگ تحمیلی نیز در شبکه دو سیما برای مدتی مدرسه مجازی برقرار شد.

همچنین در زمان در سال ۱۳۸۱ تلویزیون آموزشی در ایران تحول پیدا کرد و آن تأسیس شبکه آموزش بود. در این سال شبکه آموزش به طور رسمی فعالیت خود را آغاز نمود و در حال حاضر برنامه‌های درسی و غیردرسی را پخش می‌کند (رضوی، ۱۳۸۸). پس از تعطیلی آموزش حضوری در دوران کرونا، برنامه‌های آموزشی تلویزیون گسترش یافت و مدرسه تلویزیونی در اسفندماه سال ۱۳۹۸ در ایران به طور فشرده شروع به کار کرد و از جمعیت ۱۵٫۵ میلیون دانش آموز از مقطع پیش‌دبستانی تا متوسطه دوم بر اساس نظرسنجی‌های رسمی که انجام شده است تا ۸۵ درصد مخاطب کسب کرد.

با توجه به مزایای استفاده از تلویزیون آموزشی، گستردگی مخاطبان، ضرورت استفاده از آن در شرایطی همچون همه‌گیری کرونا و غیرحضوری شدن آموزش‌ها، بسیار مهم است که آموزش‌های ارائه شده توسط تلویزیون‌ها از استانداردهای آموزشی لازم برخوردار باشند تا نتایج یادگیری مثبت را به دنبال داشته باشند. برنامه‌های آموزشی تلویزیونی برای ارائه آموزش‌ها نیازمند توجه و رعایت اصول طراحی آموزشی و اصول چندرسانه‌ای‌های آموزشی می‌باشند و ارزشیابی این برنامه‌ها برای پی بردن به کیفیت آن‌ها از نکاتی است که باید مدنظر قرار گیرد.

با توجه به اینکه تلویزیون‌های آموزشی در طول بحران کووید ۱۹ در ایران نقش برجسته‌تری پیدا کرده‌اند این حیطة تقریباً جدید است و پژوهش‌های کمی در رابطه با طراحی اصولی برنامه‌های تلویزیونی آموزشی صورت گرفته است و پژوهش‌های موجود در این زمینه جدید نیستند و از بعد طراحی آموزشی برنامه‌ها را ارزشیابی نکرده‌اند. همچنین با توجه به بررسی‌های انجام شده در رابطه با ارزشیابی برنامه‌های آموزش فارسی در دوران همه‌گیری پژوهشی انجام نشده است. پژوهش حاضر سعی کرده است که با استفاده از اصول طراحی آموزشی برنامه‌های آموزشی تلویزیونی را ارزشیابی کند و درصدد پاسخ به این سؤال اصلی است که آموزش‌های ارائه شده در شبکه آموزش چه مقدار اصول طراحی آموزشی از جمله

بعد محتوایی، بعد طرح تدریس و بعد محتوایی را رعایت کرده‌اند؟ و سؤال‌های فرعی پژوهش از قرار زیر است:

- در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی اصول طراحی آموزشی چه میزان مورد توجه قرار گرفته است؟

- در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی اصول بعد محتوایی تولید فیلم‌های آموزشی، چه میزان مورد توجه قرار گرفته است؟

- در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی معیارهای فنی چه میزان مورد توجه قرار گرفته است؟

- در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی اصول بعد طرح تدریس چه میزان مورد توجه قرار گرفته است؟

پیشینه پژوهش

استفاده از تلویزیون آموزشی برای یادگیری کودکان نیازمند توجه و پژوهش است (Piotrowski, 2014) و در این راستا پژوهش‌هایی انجام شده است. برای مثال Samudio و Granados (2021) تحقیقی با عنوان صداها و تصاویر امید: تولد دوباره تلویزیون آموزشی در اکوادور در زمان کووید ۱۹ انجام داده‌اند. در این پژوهش بیان شده است که با اعلام بیماری کووید-۱۹ به‌عنوان یک بیماری همه‌گیر همه کشورهای با بحران مواجه شدند. یک سری از کشورها برای مقابله با این بحران آماده بودند و بعضی از کشورها از جمله اکوادور به دلیل کمبود امکانات و نابرابری‌های آموزشی آمادگی مقابله با این بحران را نداشتند. در این شرایط سیستم آموزشی هم تحت تأثیر قرار گرفت و وزارت آموزش و پرورش مجبور شد که آموزش‌ها را به‌صورت مجازی ادامه دهد اما این آموزش‌های مجازی کافی نبود زیرا تنها ۴۵٫۵ درصد از مردم اکوادور به اینترنت دسترسی داشتند. علاوه بر این یک مطالعه نشان داد که ۳۸ درصد از کودکان و نوجوانان این کشور دچار اضطراب شدند و ۲۴ درصد آن‌ها هم دچار افسردگی شدند. چنین مشکلاتی برای معلمان هم پیش آمد. برای رفع چنین مشکلاتی یک مطالعه انجام شد و مشخص شد که از هر ۱۰ خانوار کشور ۹ خانوار دستگاه تلویزیون دارند؛ بنابراین تلویزیون به‌عنوان محبوب‌ترین و مؤثرترین رسانه انتخاب شد و بودجه‌ای برای تولید برنامه‌های تلویزیونی اختصاص داده شد و روند آموزش در تلویزیون‌های آموزشی در این کشور ادامه یافت.

همچنین Watson و همکاران (2020) تحقیقی با عنوان رابطه تلویزیون آموزشی و توانایی ریاضیات در تانزانی را انجام دادند. در این تحقیق از یک برنامه کارتونی محبوب^۱ استفاده شده است. بررسی مقطعی نمونه ۳۸۳۸۲ کودک تانزانیایی نشان داد که قرار گرفتن در معرض تلویزیون آموزشی با توانایی ریاضیات ارتباط معنی‌داری دارد. Akhtar (2011) پژوهشی با عنوان ارزشیابی برنامه‌های تلویزیونی آموزشی برای یادگیری از راه دور انجام داد. در این تحقیق از روش پیمایشی استفاده شد و به ارزش برنامه‌های تلویزیون آموزشی پی برد. به دلیل اینکه ابزار استاندارد برای پژوهش در دسترس نبود محقق از پرسش‌نامه خودساخته استفاده کرد. نتایج این تحقیق نشان داد که برنامه‌های تلویزیون آموزشی برای دانش‌جویان مفید بوده و از آن بهره‌مند شده‌اند. با این حال یک سری مشکلاتی مانند سرعت کم در یادداشت کردن مطالب و نداشتن امکانات ضبط وجود داشته است.

اسحاقی و شریفی‌مقدم (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان تحلیل نشانه‌شناختی یک مجموعه تلویزیونی کودک و بررسی نقش آن در آموزش کودکان (با رویکرد رمزگان بارتی) مشاهده کردند که هم در طراحی شخصیت‌های این داستان و هم در طراحی داستان‌های این مجموعه رمزگان بارتی در نظر گرفته شده است و این مجموعه را می‌توان مجموعه‌ای موفق در جهت آموزش کودکان به شمار آورد. سالمی و عزیزفر (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان تحلیل نشانه‌شناختی برنامه‌های (رنگین کمان) و (هزار و شصت و شونزده) مشاهده کردند که کمبود آموزش‌های عملیاتی و بازنمایی تصویری انفعالی از شخصیت‌های کودک توانمندسازی آن‌ها را در کنش‌های ترافیکی تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و همچنین تأکید بر ایمنی شخصی باعث ضعیف شدن بعد مسئولیت اجتماعی می‌شود. Olabisi Kuboni (1992) پژوهشی با عنوان طراحی تلویزیون آموزشی برای یادگیری مفهومی در دانش‌آموزان کم‌درآمد در ترینیداد و توباگو انجام داد. در این مطالعه یک فیلم آموزشی برای دانش‌آموزان کم‌درآمد از جمعیت مدارس متوسطه در بخش متوسطه اول تولید شد. محتوا از برنامه درسی مطالعات اجتماعی استخراج شد و تمرکز بر کسب مفاهیم و تعلیمات بود. شواهد کافی نشان داد که تولید فیلم سطح متوسطی از یادگیری را تسهیل می‌کرد، همچنین در قسمتهایی از فیلم تولید شده آموزش کافی وجود نداشت. در این مطالعه دو جنبه برای کارهای بیشتر مشخص شد: اول اینکه باید نیازهای یادگیری جریان اصلی جمعیت متوسطه دوره اول به‌طور دقیق‌تر شناسایی شود و دوم اینکه باید به طراحی تولیداتی توجه

1. Ubongo Kids

شود که بتواند مهارت یادگیرنده را در پیوند دادن اطلاعات و دستیابی به سطوح پیچیده‌تر یادگیری تسهیل کند.

روش

روش مورد استفاده در این پژوهش تحلیل محتوای کمی است. تحلیل محتوای کمی روش تحقیقی نظام‌مند و تکرارپذیر برای نمادهای ارتباطی است که با ارزش‌های عددی مبتنی بر قوانین معتبر اندازه‌گیری و در نهایت توصیف و استنتاج می‌شود (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۶). در این پژوهش ۱۶ ساعت از برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی مقطع سوم ابتدایی با استفاده از چک‌لیست محقق ساخته ارزشیابی شد. جامعه آماری این پژوهش شامل ویدیوهای آموزشی درس فارسی شبکه آموزش است که از بین آن ویدیوهای آموزشی شبکه آموزش تلویزیون برای پایه سوم ابتدایی در درس فارسی در نیم سال دوم ۱۳۹۹-۱۴۰۰ که شامل ۱۶ ساعت است انتخاب شد. دلیل انتخاب این درس تسلط پژوهشگر بر محتوای این درس است. برای به دست آوردن نتایج دقیق‌تر، در این پژوهش تمام حجم نمونه مورد ارزشیابی قرار گرفت و ارزشیابی برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی مقطع سوم ابتدایی به مدت ۱۶ ساعت بر اساس اصول آموزشی طراحی و تولید فیلم‌های آموزشی مورد بررسی قرار گرفت. واحد تحلیل در این بررسی (قسمت) بوده است. هر قسمت بخش مشخص شده‌ای از یک فیلم آموزشی است که مفهوم خاصی را آموزش می‌دهد. همه کدگذاری‌ها توسط خود پژوهشگر انجام شده است ولی برای محاسبه پایایی ۱۰ درصد از فیلم‌ها در اختیار ۶ کدگذار مجرب گذاشته شد. پایایی کدگذاری متغیرهای پژوهش با استفاده از روش ضریب پایایی درون طبقه‌ای (ICC) انجام شد و میزان توافق بالای ۸۶ درصد به دست آمد که نشان‌دهنده توافق بالای بین کدگذاران است.

ابزار پژوهش حاضر در ادامه بیان شده است:

این تحقیق با استفاده از چک‌لیست محقق ساخته انجام شد که شامل ۳ بعد و ۱۷ مؤلفه است. بعد محتوای چک‌لیست شامل مؤلفه‌های صحیح بودن محتوای تدریس، مفید بودن محتوای تدریس، سازمان‌دهی مطالب، تمرکز بر محتوای قصد شده است. بعد فنی چک‌لیست مؤلفه‌های کیفیت تصویر و کیفیت صدا را شامل می‌شود. بعد طرح تدریس شامل مؤلفه‌های جلب و حفظ توجه، بیان هدف، ارائه واضح و روشن محتوا، ارائه دیداری-شنیداری، تکرار مطالب مهم، تأمل / تفکر، بازخورد و تقویت یادگیری، کاربرد، ارزیابی، جمع‌بندی مطالب ارائه شده، مواد آموزشی کمکی است. گویه‌های چک‌لیست محقق ساخته ابتدا از منابع مرتبط با طراحی و تولید فیلم‌های آموزشی همچون آقازاده و نقی زاده (۱۳۹۴)، فردانش (۱۳۹۰) رضوی عباس (۱۳۹۴)، Morrison و همکاران (۲۰۰۴)، ترجمه رحیم دوست، (۱۳۸۷)، Clark and Mayer (۲۰۱۶) استخراج شده است؛ و پیش‌نویس اولیه چک‌لیست موردبررسی و بازبینی اساتید راهنما و مشاور و پژوهشگران قرار گرفت بعد از نهایی شدن چک‌لیست، روایی آن با استفاده از نظر ۱۰ نفر از متخصصین تعلیم و تربیت که در زمینه استفاده و تولید فیلم‌های آموزشی و طراحی آموزشی تجربه داشتند موردبررسی قرار گرفت و برای سنجش پایایی آزمون در شروع ارزشیابی برنامه‌های آموزش ۱۰ درصد از محتوای مورد ارزیابی انتخاب شد و در اختیار ۶ ارزیاب که در زمینه تدریس درس فارسی تجربه داشتند و با مباحث طراحی آموزشی و فیلم‌های آموزشی آشنا بودند قرار داده شد.

توافق بین کدگذاران با روش ضریب پایایی درون طبقه‌ای^۱ مورد بررسی قرار گرفت. طبق تحلیل انجام شده توافق بین ۶ ارزیاب ۹۵ درصد تعیین شد که نشان می‌دهد ابزار مورد استفاده دارای پایایی مناسبی است.

یافته‌ها

۱- برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی چه میزان اصول طراحی آموزشی را رعایت کرده‌اند؟

وضعیت	سطح معنی‌داری	آماره t	میانگین مشاهده‌شده	میانگین نظری	اصول طراحی آموزشی
مطلوب	۰/۰۰۱	۱۰/۷۹۴	۳/۷۹	۳	

بر اساس نتایج به دست آمده میانگین نمرات به دست آمده برای اصول طراحی آموزشی به طور معنی‌داری ($p < ۰/۰۱$) بالاتر از مقدار متوسط ۳ است. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود اصول طراحی آموزشی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی تا میزان زیادی رعایت شده است.

۲- برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی چه میزان بعد محتوای چک‌لیست را رعایت کرده‌اند؟

وضعیت	سطح معنی‌داری	آماره t	میانگین مشاهده‌شده	میانگین نظری	
مطلوب	۰/۰۰۱	۶/۶۱۹	۴/۳۱	۳	
مطلوب	۰/۰۰۳	۳/۴۷۸	۳/۶۳	۳	
مطلوب	۰/۰۰۱	۷/۶۵۲	۴/۳۸	۳	
مطلوب	۰/۰۰۱	۷/۶۵۲	۴/۳۸	۳	
مطلوب	۰/۰۰۱	۱۲/۵۵۸	۴/۱۷	۳	

بر اساس نتایج به دست آمده میانگین نمرات به دست آمده برای بعد محتوای چک‌لیست به طور معنی‌داری ($p < ۰/۰۱$) بالاتر از مقدار متوسط ۳ است. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود بعد محتوا در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی تا میزان زیادی رعایت شده است.

۳- برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی چه میزان بعد فنی چک‌لیست را رعایت کرده‌اند؟

1. Intraclass Correlation Coefficient

وضعیت	سطح معنی داری	آماره t	میانگین مشاهده شده	میانگین نظری	
مطلوب	۰/۰۰۱	۷/۴۵۶	۴/۳۱	۳	کیفیت تصویری
مطلوب	۰/۰۰۱	۱۱/۲۲۳	۴/۴۴	۳	کیفیت صدا
مطلوب	۰/۰۰۱	۱۱	۴/۳۸	۳	نمره کلی بعد فنی

بر اساس نتایج به دست آمده میانگین نمرات به دست آمده برای بعد فنی چک لیست به طور معنی داری ($p < 0/01$) بالاتر از مقدار متوسط ۳ است. بر این اساس نتیجه گرفته می شود بعد فنی در برنامه های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی تا میزان زیادی رعایت شده است.

۴- برنامه های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی چه میزان بعد طرح تدریس چک لیست را رعایت کرده اند؟

وضعیت	سطح معنی داری	آماره t	میانگین مشاهده شده	میانگین نظری	
متوسط	۰/۵۸۰	۰/۵۶۵	۳/۱۳	۳	جلب و حفظ توجه
متوسط	۰/۱۶۴	-۱/۴۶۴	۲/۷۵	۳	بیان هدف
مطلوب	۰/۰۰۱	۶/۳۳۳	۴/۱۹	۳	ارائه واضح و روشن محتوا
متوسط	۰/۴۸۵	-۰/۷۱۶	۲/۸۱	۳	ارائه دیداری-شنیداری
مطلوب	۰/۰۰۱	۴/۸۹۹	۴	۳	تکرار مطالب مهم
متوسط	۱	۰	۳	۳	تأمل / تفکر
مطلوب	۰/۰۰۱	۸/۷۲۰	۴/۳۱	۳	بازخورد و تقویت یادگیری
مطلوب	۰/۰۰۱	۴/۸۴۲	۴/۱۹	۳	کاربرد
مطلوب	۰/۰۰۱	۱۳	۴/۶۳	۳	ارزیابی
نامطلوب	۰/۰۰۱	-۶/۳۲۵	۲	۳	جمع بندی مطالب ارائه شده
مطلوب	۰/۰۰۱	۴/۸۹۹	۴	۳	مواد آموزشی کمکی
مطلوب	۰/۰۰۱	۷/۶۴۱	۳/۵۵	۳	نمره کلی طرح تدریس

بر اساس نتایج به دست آمده میانگین نمرات به دست آمده برای مؤلفه جمع بندی مطالب ارائه شده به طور معنی داری ($p < 0/01$) پایین تر از مقدار متوسط ۳ است. بر این اساس نتیجه گرفته می شود جمع بندی مطالب ارائه شده در درس فارسی در برنامه های تلویزیونی شبکه آموزش به میزان کمی رعایت شده است. میانگین نمرات به دست آمده برای مؤلفه های جلب و حفظ توجه، بیان هدف، ارائه دیداری-شنیداری و تأمل/تفکر با مقدار متوسط ۳ تفاوت معنی داری ندارد ($p > 0/05$). بر این اساس نتیجه گرفته می شود میزان رعایت این مؤلفه ها در

درس فارسی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در سطح متوسطی است. میانگین نمرات به‌دست‌آمده برای سایر مؤلفه‌ها و همین‌طور نمره کلی طرح تدریس به‌طور معنی‌داری ($p < 0/01$) بالاتر از مقدار متوسط ۳ است. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود این مؤلفه‌ها در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی تا میزان زیادی رعایت شده است. به‌منظور رتبه‌بندی میزان رعایت اصول طراحی آموزشی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی، آزمون فریدمن مورداستفاده قرار گرفته است. نتایج حاصل در زیر ارائه شده است.

میانگین رتبه		
۱	بعد فنی	۲/۷۲
۲	بعد محتوا	۲/۲۸
۳	طرح تدریس	۱
	آزمون فریدمن	۲۶/۷۸۷
	Sig	۰/۰۱

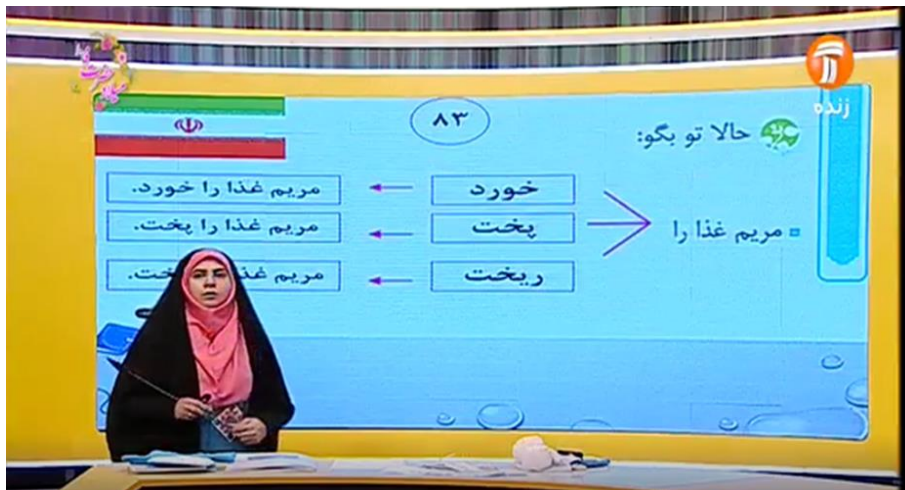
نتیجه آزمون فریدمن برای تعیین رتبه‌بندی میزان رعایت اصول طراحی آموزشی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی ارائه شده است. نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که، به ترتیب بعد فنی، بعد محتوا و طرح تدریس در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی بیشتر رعایت شده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف ارزشیابی برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی مقطع سوم ابتدایی انجام شد. نتایج نشان داد که اصول طراحی آموزشی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی رعایت شده است اما مؤلفه طرح درس نیازمند توجه بیشتر است. یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش اسحاقی و شریفی‌مقدم (۱۳۹۶) همسویی دارد. یافته‌های این پژوهش هم نشان داد که برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی مقطع سوم ابتدایی طبق معیارهای چک‌لیست موردنظر در سطح مطلوبی قرار دارند. همچنین یافته‌ها با پژوهش سالمی و عزیزی فرد (۱۳۹۶) همسو است. نتایج پژوهش با پژوهش Kuboni (1992) همسویی زیادی ندارد زیرا یافته‌ای پژوهش حاضر نشان داد که برنامه‌های

تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی مقطع سوم ابتدایی طبق معیارهای چک‌لیست در سطح مطلوب قرار دارند.

بررسی سؤال اول پژوهش راجع به میزان رعایت اصول طراحی آموزشی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش نشان داد که میانگین نمرات به‌دست‌آمده برای اصول طراحی آموزشی به‌طور معنی‌داری بالاتر از مقدار متوسط ۳ است. با توجه به اینکه برنامه‌های آموزشی این درس اصل بار شناختی را رعایت کرده بود و به دلیل اینکه بار شناختی مطلوب تأثیر مثبتی در یادگیری نوآموزان و کیفیت برنامه‌ها دارد نمره نرم‌افزار مطلوب ارزیابی شد. برای مثال در درس دهم (یار مهربان) مطالب به‌صورت نقشه مفهومی ارائه شد که تأثیر مثبتی در یادگیری دانش‌آموزان دارد.

همچنین در اکثر برنامه‌ها معلم از پیش آموزش استفاده می‌کرد و مطالب جلسات قبل را مرور می‌کرد که این امر مهمی در آموزش است و باعث پیوند یادگیری‌های قبلی و بعدی در ذهن یادگیرندگان می‌شود. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود که اصول طراحی آموزشی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش به میزان قابل قبولی رعایت شده است.

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده برای سؤال دوم پژوهش، میانگین نمرات حاصل برای بعد محتوای چک‌لیست به‌طور معناداری بالاتر از مقدار متوسط بوده و بعد محتوا در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی رعایت شده است. طبق بررسی انجام شده از برنامه‌ها محتوای تدریس شده در تلویزیون با محتوای کتاب فارسی سوم ابتدایی هم‌خوانی

داشت، معلم مطالب را به صورت سازمان یافته و دارای نظم ارائه می‌داد همچنین مطالب ارائه شده به طور کامل و بدون اضافه گویی توسط معلم ارائه می‌شد. با این شواهد این برنامه‌ها از نظر رعایت بعد محتوای چک لیست در سطح مطلوب ارزیابی شد.

بررسی سؤال سوم پژوهش که شامل بعد فنی برنامه‌ها بود نشان داد که میانگین نمرات حاصل برای بعد فنی بالاتر از مقدار متوسط است. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود بعد فنی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی تا میزان زیادی رعایت شده است. کیفیت صدا و سرعت ارائه مطالب در نحوه تدریس مطالب بسیار مهم است. برای مثال اگر صدای زمینه بر صدای مدرس غالب باشد باعث حواس پرتی مخاطب می‌شود و یادگیری به صورت مطلوب انجام نمی‌گیرد. در این برنامه‌ها سرعت گفتار، واژگان انتخاب شده برای توضیحات همگی با نوع مخاطب تناسب داشت. صدای زمینه بر صدای مدرس غالب نبود همچنین دوربین از نگاه یادگیرنده فیلم برداری کرد و در این زمینه ضعفی مشاهده نشد.

بر اساس نتایج به دست آمده برای سؤال سوم پژوهش، میانگین نمرات حاصل برای مؤلفه جمع بندی مطالب ارائه شده به طور معنی داری پایین تر از مقدار متوسط است. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود جمع بندی مطالب ارائه شده در درس فارسی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش به میزان کمی رعایت شده است. معلم پس در پایان تدریس به بیان جمع بندی و خلاصه مطالب نمی‌پرداخت. با توجه به اینکه جمع بندی مطالب و ارائه خلاصه از کل مطالب آموزش داده شده تأثیر زیادی در تثبیت یادگیری فراگیران دارد برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی سوم ابتدایی دارای ضعف است. میانگین نمرات به دست آمده برای مؤلفه‌های جلب و حفظ توجه، با مقدار متوسط ۳ تفاوت معنی داری ندارد. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود میزان رعایت این مؤلفه در درس فارسی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در سطح متوسطی است. معلم در اکثر برنامه‌ها ابتدای آموزش معمولاً از عنصر صدا استفاده می‌کرد و در ادامه به استفاده از تصویر کتاب اکتفا می‌کرد که این موارد منجر به کاهش توجه یادگیرنده می‌شد. استفاده از فیلم‌های کوتاه و تصاویر جذاب مرتبط با موضوع توسط معلم عامل مهمی در جلب توجه یادگیرندگان است و باعث افزایش کیفیت برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش می‌شود. میانگین نمرات به دست آمده برای مؤلفه بیان هدف، با مقدار متوسط ۳ تفاوت معنی داری ندارد. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود میزان رعایت این مؤلفه در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی سوم ابتدایی در سطح متوسطی

است. وقتی هدف‌های آموزشی پیش از آموزش درس برای یادگیرندگان بیان شود به آن‌ها کمک می‌شود تا بین مطالب یک درس و ارتباط آن با زندگی خودشان پیوند برقرار سازند و این امر باعث افزایش انگیزه آن‌ها برای یادگیری می‌شود (Arendes, 1994 نقل از سیف، ۱۳۹۲). هنگام ارزیابی برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی سوم ابتدایی مواردی مشاهده شد که معلم تدریس را با طرح پرسش آغاز می‌کرد و هدف از آموزش این درس را در شروع کار بیان نمی‌کرد. از این نظر برنامه‌ها در سطح متوسط ارزیابی شد. میانگین نمرات به دست آمده برای بعد ارائه واضح و روشن محتوا بالاتر از مقدار متوسط ۳ ارزیابی شد. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود مؤلفه ارائه واضح و روشن محتوا در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی سوم ابتدایی به میزان مطلوبی رعایت شده است. طبق بررسی‌های انجام شده از این برنامه‌ها محتوای مورد نظر به صورت قابل فهم به مخاطبان ارائه شد. در تدریس نکات دشوار معلم مطالب را همراه با مثال ساده‌سازی کرد. برای نمونه در درس دوازدهم (ایران عزیز) معلم توضیحات خود را به صورت ساده و همراه با مثال ارائه می‌داد.

بر اساس نتایج به دست آمده میانگین نمرات حاصل برای مؤلفه ارائه دیداری شنیداری به طور معنی‌داری پایین‌تر از مقدار متوسط ۳ است. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود که ارائه دیداری شنیداری در درس فارسی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش به میزان کمی رعایت شده است. معلم می‌توانست برای ارائه مطالب از فیلم و عکس‌های مرتبط با موضوع نیز استفاده کند تا هم موجب افزایش انگیزه دانش‌آموزان شود و هم یادگیری را تثبیت کند. بر مبنای اصول چند رسانه‌ای‌های آموزشی و همچنین نظریه کانال‌های دوگان، استفاده مناسب از ظرفیت کانال‌های مختلف دیداری و شنیداری و استفاده از تصاویر مناسب و پشتیبان یادگیری موجب ارتقا یادگیری می‌شود؛ اما در این درس بیشتر به ارائه توضیحات کلامی و تصاویر کتاب اکتفا می‌شد؛ بنابراین از نظر رعایت این مؤلفه برنامه‌ها در سطح متوسط ارزیابی شدند. برای مثال در توضیح شبکه‌های معنایی (مکان‌ها) معلم می‌توانست در کنار اسم هر مکان تصویری از آن را قرار دهد تا آموزش جذاب‌تر شود.

میانگین نمرات به دست آمده برای مؤلفه تکرار مطالب مهم در سطح مطلوب ارزیابی شد. تکرار و تمرین باعث تثبیت مطالب در ذهن دانش‌آموزان می‌شود و یادگیری بهتر را به همراه دارد. معلم در طول آموزش خود مطالب مهم را چندین بار تکرار می‌کرد تا برای

فراگیران قابل فهم شود علاوه بر این معلم بعد از چند جلسه تدریس، یک جلسه را به مرور دروس قبلی اختصاص می‌داد و مطالب تدریس شده را مجدد تکرار می‌کرد که این ویژگی مطلوب در تدریس برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در درس فارسی سوم ابتدایی بود. میانگین نمرات حاصل برای مؤلفه تأمل/تفکر به طور معنی‌داری پایین‌تر از مقدار متوسط ۳ است. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود مؤلفه تأمل/تفکر در درس فارسی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش به میزان کمی رعایت شده است. طبق بررسی‌های انجام شده از برنامه‌ها، مشاهده شد که معلم در تدریس خود از سؤالات مختلف استفاده می‌کند اما در حین پاسخ به پرسش‌های مطرح شده و پرسش‌های بعد از درس مکث نمی‌کند. بر اساس نتایج به دست آمده میانگین نمرات حاصل برای مؤلفه بازخورد و تقویت یادگیری بالاتر از مقدار متوسط ۳ ارزیابی شد.

همچنین بر اساس نتیجه ارزشیابی، مؤلفه بازخورد و تقویت یادگیری در درس فارسی در برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش در سطح مطلوب رعایت شده است. معلم در تدریس تمامی دروس، هنگام ارائه محتوا از یادگیرندگان سؤال می‌پرسید و در ادامه پاسخ‌های روشن و توضیحات مفید درباره سؤال پرسیده شده ارائه می‌داد. نتایج به دست آمده برای مؤلفه‌های کاربرد و ارزشیابی نیز بالاتر از مقدار متوسط ۳ ارزیابی شد و می‌توان گفت برنامه‌ها از نظر رعایت این دو مؤلفه در سطح مطلوب قرار دارند. معلم در آغاز و پایان تدریس با طرح سؤال یادگیرنده را به کاربرد آموخته‌هایش فرامی‌خواند. همچنین به ارزشیابی یادگیرندگان توجه می‌کرد بدین صورت که هم در حین تدریس و هم در پایان تدریس تمرین‌ها و تکالیفی را برای یادگیرندگان در نظر می‌گرفت و در آغاز جلسات بعدی از تکالیف جلسات قبل سؤال می‌پرسید.

با توجه به نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر پیشنهادهای کاربردی زیر ارائه می‌شود: در تولید برنامه‌های تلویزیونی شبکه آموزش لازم است که اهداف هر درس در ابتدای برنامه به طور صریح و روشن ارائه شود و در پایان تدریس جمع‌بندی و خلاصه مطالب در اختیار یادگیرندگان قرار گیرد. همچنین برای افزایش انگیزه و علاقه یادگیرندگان به روند آموزش، استفاده از عکس‌های مرتبط و فیلم‌های کوتاه بسیار مؤثر است.

با توجه به نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر پیشنهادهای پژوهشی زیر ارائه می‌شود:

برای بررسی بیشتر اثربخشی برنامه‌های آموزشی تلویزیونی می‌توان از روش آزمایشی نیز استفاده کرد و تأثیر آموزش از طریق برنامه‌های تلویزیونی را بر یادگیری دانش‌آموزان مقطع ابتدایی در یک درس خاص بررسی کرد. همچنین می‌توان مشابه تحقیق حاضر را در سایر دروس و در سایر مقاطع انجام داد. ارزشیابی نمونه فیلم‌های تدریس شده در شبکه شاد هم موضوع مناسبی برای پژوهش است. تأثیر استفاده از برخی اصول چندرسانه‌ای همچون تقطیع، شخصی‌سازی و عامل‌های آموزشی که قابلیت کاربست در ویدیوهای آموزشی را دارد نیز می‌تواند به‌عنوان موضوع پژوهشی مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- اسحاقی، مهدیه و شریفی مقدم، آزاده. (۱۳۹۶). تحلیل نشانه‌شناختی یک مجموعه تلویزیونی کودک و بررسی نقش آن در آموزش کودکان (با رویکرد رمزگان بارتی). *تفکر و کودک*، ۱۹(۱)، ۹۵-۱۱۴.
- موریسون، گری آر، روس، استیون و کمپ، جرال دای. (۲۰۰۴). *طراحی آموزشی اثربخش*. ترجمه غلام‌حسین رحیم دوست. (۱۳۸۷). اهواز: دانشگاه شهید چمران اهواز.
- آقازاده، محرم و نقی زاده، محرم. (۱۳۹۴). *راهنمای عملی نگارش طرح درس*. تهران: مدارس یادگیرنده مرآت.
- رضوی، عباس. (۱۳۸۷). *اصول طراحی و تولید فیلم‌های آموزشی*. تهران: سمت.
- رضوی، عباس. (۱۳۹۴). *تولید برنامه‌های آموزشی تلویزیونی*. تهران: سمت.
- سالمی، آزاده و عظیمی فرد، فاطمه. (۱۳۹۶). تحلیل نشانه‌شناختی برنامه‌های «رنگین‌کمان» و «هزار و شصت و شونزده» از منظر آموزش ترافیک به مخاطبان کودک. *پژوهش‌های ارتباطی*، ۲۴(۹۱)، ۹۳-۱۱۵.
- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۲). *روانشناسی پرورشی نوین*. تهران: دوران.
- فردانش، هاشم. (۱۳۹۸). *مبانی نظر تکنولوژی آموزشی*. تهران: سمت.
- قاسمی، حمید، کشکر، سارا، راسخ، نازنین و کرمی، عبدالله. (۱۳۹۶). *دست‌نامه تحلیل محتوای پیام‌های ارتباطی*. تهران: آرا

References

- Akhter, N. (2011). Evaluation of Educational Television Programs for Distance Learning. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 10(4), 188-194.

- Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2016). *E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning*. John Wiley & Sons.
- González, D., Larrosa-Fuentes, J. S., & Cardona, M. S. P. (2022). Educational TV in Mexico during Covid-19: The Case of the Show Aprende en Casa II and the Mix with Entertainment. In *The Routledge Handbook of Media Education Futures Post-Pandemic* (pp. 345-354). Routledge.
- Kuboni, O. (1992). Designing instructional television for concept learning in low-achieving pupils in Trinidad and Tobago. *British journal of educational technology*, 23(2), 95-105.
- Linebarger, D. N., Brey, E., Fenstermacher, S., & Barr, R. (2017). What makes -preschool educational television educational? A content analysis of literacy, language-promoting, and prosocial preschool programming. In *Media Exposure During Infancy and Early Childhood* (pp. 97-133). Springer, Cham.
- Piotrowski, J. T. (2014). Participatory cues and program familiarity predict young children's learning from educational television. *Media Psychology*, 17(3), 311-331.
- Şahin, M. (2022). An evaluation of educational practices during covid-19 in the world. *Trakya eğitim dergisi*, 12(1), 292-307.
- Samudio Granados, M., Maruri Castillo, M., & Ponce-Cordero, R. (2021). Voices and images of hope: the rebirth of educational television in Ecuador in times of COVID-19. *Journal of Children and Media*, 15(1), 65-68.
- UNESCO (2022). *Learning through radio and television in the time of COVID-19*. Retrieved 13 March, 2021, from <https://en.unesco.org/news/learning-through-radio-and-television-time-covid-19>.
- Watson, J., Hennessy, S., & Vignoles, A. (2021). The relationship between educational television and mathematics capability in Tanzania. *British Journal of Educational Technology*, 52(2), 638-658.

استناد به این مقاله: رشیدی‌زاده، زهرا، مهدوی‌نسب، یوسف، محمدحسینی، نسرین و تقی‌پور، کیومرث. (۱۴۰۱). ارزشیابی برنامه‌های تلویزیونی تدریس درس فارسی شبکه آموزش. *مناویری‌های آموزشی در یادگیری*, ۵(۱۵), ۳۹-۵۵. doi: 10.22054/jti.2023.72231.1363

Educational Technologies in Learning is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.